

Рецензія

на дисертаційну роботу

Ващенко Олени Станіславівни

на тему «**Соціально-психологічні умови врегулювання спричинених
воєнними подіями сімейних конфліктів**»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
05 – соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 – психологія

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність розгляду воєнних подій як таких, що потенційно здатні спричинювати сімейні конфлікти та пошуку соціально-психологічних умов їх врегулювання обумовлено більш ніж чотирирічною тривалістю повномасштабного ведення війни росії проти України, що увиразнює проблематику вивчення наслідків її впливу на стан ментального здоров'я населення країни загалом та на сферу сімейної взаємодії зокрема.

Перебування в умовах війни, яка є джерелом стресових факторів різної складності та інтенсивності, впливає на якість життя людей, їх функціонування, позначається на емоційних та психологічних станах, сприяє збільшенню рівня тривоги, депресивних станів, веде до психоемоційного і фізичного виснаження, втоми, підсилює переживання відчуженості, байдужості та інших емоційних проблем, які загострюють міжособистісні суперечності у сім'ї та позначаються на функціонуванні сім'ї як соціального інституту. Водночас на сьогодні бракує науково обґрунтованих соціально-психологічних засобів подолання кризових явищ у сім'ї, які б враховували воєнний контекст та довели ефективність врегулювання сімейних конфліктів у таких складних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи відділу психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України під час виконання наукових тем «Соціально-психологічні умови підвищення ролі сім'ї як носія громадської думки щодо реформування освіти» (2022–2024 рр., номер держреєстрації: 0122U000819); «Соціально-психологічні умови демократизації освіти у процесі становлення Нової української школи» (2025–2026 рр., номер держреєстрації: 0122U000819).

Обґрунтованість наукових положень та надійність отриманих наукових результатів. У першу чергу, слід відзначити, що дисертаційне дослідження О. С. Ващенко представляє собою закінчену роботу, логічно структуровану та виконану на високому кваліфікаційному рівні. Дисертантка проявила належну наукову культуру, грамотно сформулювавши у вступі дисертації об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. З тексту дисертації здобувачки видно, що вона ретельно вивчила і проаналізувала значний обсяг досліджень і теоретичні положення інших авторів з досліджуваної проблеми.

Об'єктом дослідження визначено сімейний конфлікт, а предметом – соціально-психологічні умови врегулювання сімейних конфліктів, пов'язаних із переживанням подружжям воєнних подій. Позитивної оцінки заслуговує застосування О. С. Ващенко сукупності надійних наукових методів, адекватних меті та завданням дослідження, що забезпечило надійність та вірогідність результатів дослідження.

Структура, зміст дисертаційної роботи. У вступі представлено актуальність обраної теми, предмет, об'єкт, мету, завдання, методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі дисертаційної роботи розкрито теоретико-методологічні засади вивчення соціально-психологічних умов врегулювання сімейних конфліктів, які були спричинені воєнними подіями. На основі теоретичного аналізу наукових джерел конкретизовано та уточнено основні поняття дослідження. Розглянуто переживання подружжям воєнних подій як причину сімейних конфліктів. Обґрунтовано правомірність розгляду конфлікту у соціально-психологічному вимірі як специфічного три-компонентного динамічного процесу міжособистісної взаємодії. Виокремлено основні відмінності сімейних конфліктів під час війни. Представлено розроблену здобувачкою концептуальну модель врегулювання сімейних конфліктів, пов'язаних із переживанням подружжям воєнних подій.

У другому розділі описано емпіричне дослідження соціально-психологічних умов врегулювання сімейних конфліктів, спричинених воєнними подіями. Викладено організаційно-методичні засади емпіричного дослідження. Виділено показники та індикатори досліджуваного явища, а також окреслено і обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження. Ретельно описано та проаналізовано отримані емпіричні дані. За результатами емпіричного дослідження виокремлено систему чинників подружніх конфліктів в умовах війни, які класифіковано на зовнішні і внутрішні. Виявлено три групи кластерів, що характеризують тип поведінки респондентів у конфлікті: «деструктивний», «адаптивний» та «латентно-конфліктний».

У третьому розділі дисертації розкрито сутність розробленої здобувачкою тренінгової програми врегулювання сімейних конфліктів. Відзначимо, що представлена тренінгова програма має комплексний характер і спрямована на створення соціально-психологічних умов врегулювання подружніх конфліктів, які забезпечують перехід від деструктивних форм взаємодії до конструктивного вирішення суперечностей між подружжям.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення отриманого емпіричного матеріалу О.С. Ващенко робить висновки, які свідчать про досягнення мети й виконання завдань дослідження. Висновки достатньо повні та обґрунтовані.

Наукова новизна дослідження. Не підлягає сумніву теоретичне значення і наукова новизна дослідження, яка полягає у тому, що вперше:

- здійснено комплексне дослідження соціально-психологічних умов врегулювання сімейних конфліктів, спричинених воєнними подіями;
- розширено наукове розуміння щодо функціонування сучасної сім'ї через виявлення амбівалентного впливу війни на сімейну систему;
- визначено три основні фактори, які розкривають особливості поведінки особистості у подружніх конфліктах із врахуванням контекстуального чиннику воєнних подій.

Практичне значення роботи.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути застосовані в методичній і практичній роботі фахівців зі сфери помічних професій (психологів, консультантів, соціальних працівників, реабілітологів, тощо) для розробки та проведення програм психологічного консультування, комплексних профілактичних заходів, психокорекційних і тренінгових програм, що сприятимуть зниженню рівня конфліктності в сім'ї, підвищенню емоційної стабільності та розвитку конструктивної взаємодії у подружніх стосунках.

Апробовані підходи до діагностики та аналізу сімейних конфліктів можуть бути використані для вдосконалення практики психологічного обстеження подружніх пар, зокрема в умовах тривалого стресу та наявної травматизації внаслідок воєнних подій.

Авторські напрацювання знайшли своє відображення у 10 наукових публікаціях (9 – одноосібних, 1 – у співавторстві), серед яких 4 статті та 6 тез, опублікованих за матеріалами конференцій. Наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою № 44 Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.

В цілому, дисертаційну роботу Ващенко Олени Станіславівни можна охарактеризувати як цікаве, завершене дослідження, що виконано на високому професійному рівні, являє собою корисний внесок у теорію й практику та є гідним доробком наукових знань із соціальної психології.

Дискусійні положення та зауваження до представленої дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційного дослідження О. С. Ващенко, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та пропозиції:

тексті висновків до 1 розділу подано визначення загальновідомих понять (як-то: конфлікт, сімейний конфлікт), тоді як поза увагою залишились чинники, які утворюють специфічний контекст подружніх конфліктів у воєнний період, що відрізняє їх від конфліктів мирного часу та основні

відмінності сімейних конфліктів під час війни, які залишились у тексті дисертаційної роботи.

ри викладені емпіричної частини дослідження занадто детально описано загальновідомі методики, що видається не доцільним. Дослідження містить багато психодіагностичних шкал і методик, що, з одного боку, є його перевагою, проте, з іншого – за довгим описом цих методик губиться основна лінія дослідження. Варто організувати матеріал у вигляді схеми або моделі, яка б наочно презентувала і пояснювала логіку дослідження.

тексті занадто детально і широко подано описові статистики, тоді як хотілося б побачити більше пояснень, інтерпретації цих даних.

а нашу думку, занадто багато уваги приділено опису кореляційного аналізу даних, зміст яких суттєво не додає до наявних кластерного і факторного аналізів, які також ґрунтуються на кореляціях.

Висловлені зауваження та пропозиції не знижують обґрунтованої вище позитивної оцінки дисертаційного дослідження, яке є завершеною науковою працею, має наукову новизну, теоретичне значення й практичну цінність. Публікації дисертантки повністю відповідають змістові дисертаційної роботи.

Висновок. Дисертаційна робота Ващенко Олени Станіславівни на тему «Соціально-психологічні умови врегулювання спричинених війсьними подіями сімейних конфліктів» є самостійною та завершеною науковою працею. Робота виконана на належному науковому рівні, має логічну структуру, є цілісною та актуальною та практично значущою. Дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її авторка, Ващенко О. С. заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Рецензентка:

кандидатка психологічних наук, с.н.с.,

с.н.с. відділу психології політичної поведінки молоді

Інституту соціальної та політичної

психології НАПН України

Оксана СКНАР